

Andrijana Kos-Lajtman
 Učiteljski fakultet
 Sveučilišta u Zagrebu

UDK 821.163.42:81'374
 Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 2. prosinca 2012.

DJEČJA LEMSKA PROZA

U radu se rasvjetljavaju osebujni dječjeknjiževni diskursi obilježeni instrumentarijem i metodologijom karakterističnom za leksikografske tekstove: rječnike, enciklopedije i leksikone. Riječ je o tekstovima koji pokazuju odlike hibridnosti združujući književne i znanstvene teme, narativne postupke i metatekstualne alate. Krećući od pretpostavke o postojanju tzv. lemskih diskursa u književnosti za odrasle, srodni postupci primjećuju se i rasvjetljavaju i u dječjoj književnosti. Analitičkim čitanjima raščlanjuju se apliciranja karakterističnih leksikografskih tehnika i postupaka u književnosti namijenjenoj dječjim čitateljima – u prvom redu postupak tzv. lematizacije teksta. Takvi netipični postupci jezične prezentacije, koji svoju primarnu genezu i primjenu nalaze u leksikografiji, tekst svode na svojevrsnu *lemsku* strukturu. S obzirom na to zahvaća li *lematizacija* cjelokupan diskurs ili je tek pridodana kao popratni leksikografski instrumentarij temeljnom 'nelemskom' diskursu, u radu se razlikuju tri modela dječjih lemskih diskursa – tzv. prava lematizacija, popratna lematizacija i dvostruka lematizacija. Većina takvih diskursa karakteristika je suvremenog doba u kojem se ujedno intenzivno razvijaju i pretpostavke za sagledavanje teorijskog okvira njihova tumačenja. Navedenu pojavu moguće je argumentirati dvostruko – s jedne strane globalnim književnim silnicama postmodernističkog predznaka, a s druge strane specifičnostima dječjeg recipijenta. Upravo potonji aspekt, onaj utemeljen na psiholingvističkim osobitostima usvajanja pojmova i oblikovanja tzv. mentalnih leksikona (mreža riječi/koncepta) u dječjoj dobi čini se presudnim za mnoštvo primjera takvih zanimljivih književno-leksikografskih dječjih proza. Ne samo da su lemski diskursi namijenjeni djeci funkcionalni u procesu izgradnje mentalnih leksikona čiji se pojmovi odnose na različita područja ljudskoga djelovanja već se uvidom u njihovu strukturu i organizaciju može zaključiti da i sami funkcioniraju po principima mentalnog leksikona, u okviru specifičnog književno-znanstvenog habitusa.

Ključne riječi: dječja književnost, leksikografija, lema, lematizacija, mentalni leksikon.

1. Lemska proza – obilježja i leksikografski kontekst

Predmet proučavanja ovoga rada jesu specifični hibridni književno-leksikografski diskursi u dječjoj književnosti. Riječ je o tekstovima koji, analogno onima u književnosti za odrasle, *koriste znanstveni, ali i leksikografski instrumentarij – postupak sustavne parcijalizacije i fragmentarizaci-*

je teksta rukovođene određenim kodom (abecedom, kronologijom ili nekim drugim sustavnim redanjem) (Kos-Lajtman i Horvat, 2012: 21). Za navedenu fenomenologiju u okviru književnosti za odrasle, karakterističnu osobito za diskurse postmodernističkih obilježja, u radu *Paradigma lemske proze* Kos-Lajtman i Horvat nude naziv *lemska proza* te potvrđujući paradigmu analiziraju moduse njezina oblikovanja i primjene (isto).

Pojam *lema* dolazi iz leksikografije gdje se najčešće koristi u značenju rječničke natuknice. Riječ je, zapravo, o kanonskom, osnovnom obliku promjenjivih vrsta riječi koji se u funkciji rječničke natuknice popratnim tekstom definira ili objašnjava (*Hrvatski jezični portal*, 2007, <http://hjp.srce.hr>). Moguće ju je odrediti i kao značenjsko-sintaktičku komponentu složene leksičke natuknice (Erdeljac, 2009: 323), pri čemu su leme *određene sintaktički i semantički, ali ne i fonološki* (isto). Druga uporaba pojma jest u značenju naslova članka ili stavka u enciklopediji, odnosno u značenju enciklopedijske natuknice (*Hrvatski jezični portal*, 2007, <http://hjp.srce.hr>). Leme u leksikografskim djelima – rječnicima, leksikonima i enciklopedijama – uvjetuju takvu sadržajnu i formalnu organizaciju teksta koja se odlikuje sustavnim koncentriranjem informacija u okviru pojedine leme. Informacije koje se odnose na lemu jesu njezin komentar, dok je u slučaju višeznačnosti leme jedna referentna jedinica podijeljena na podstavke ili podznačenja (Hartman and James, 2002: 50). Lema se može sastojati i od više riječi, iako se uglavnom sastoji od jedne u kanonskom obliku. Kao ishodište rječničke, leksikonske ili enciklopedijske jedinice lema je presudna i u formiranju globalne makrostrukture pripadajućeg leksikografskog djela određene abecednim ili kojim drugim redom, odnosno funkcionira kao svojevrsna poveznica između njegove makrostrukturne i mikrostrukturne razine. Pojedini autori pojam koriste kao oznaku temeljnog pojma u okviru rječničke jedinice ili čak kao oznaku cijele jedinice (isto: 83).

Izveden iz imenice *lema*, termin *lematizacija* podrazumijeva proces svodenja pojavnica iz korpusa jedne leme na njihove natukničke oblike, tj. svodenje različitih članova iste paradigme na zajedničku lemu (Hartman and James, 1998: 83; Klobučar Srbić, 2008: 46; Bekavac, 2001: 26). U korpusnoj lingvistici lematizacija je važan postupak u istraživanjima korpusa (Bekavac, 2001: 27).

Kao što je već naznačeno, pojedini književni i književno-znanstveni diskursi koriste instrumentarij srodan onom u leksikografskim djelima. Iako su takvi tekstovi postojali i u dalekoj prošlosti, za što je zasigurno najbolji primjer *Biblija*, njihova najveća koncentracija vezuje se uz suvremeno doba (usp. Kos-Lajtman i Horvat, 2012). Temeljna odrednica tzv. lemske proze pritom je sustavno fragmentiranje diskursa prema abecednom ili nekom drugom kriteriju te uporaba karakterističnih leksikografskih tehnika kao što su definiranje, objašnjavanje, komentiranje, navođenje izvora i natukničko navođenje (usp. isto). Riječ je najčešće o tekstovima koji na sadržajnoj i

stilskoj razini
faktivne elem
karakteristike
dijelovi (tuma
i stoga što s
predstavljaju
na daljnja istra

2. Lema

U sljed
primjera lems
područja hrva
pretpostaviti,
Takoder, knjij
književnom di
inačicama knj
uglavnom ostv
proizlaze iz s
petnaestak lem
pravu lematiza
nom prava lem
struktura prov
prozama (pripr
nosi na onaj d
znanstvenih c
znanstvena ili
podrazumijeva
(obično i najv
leksikografski
metatekstualn
slovarijima i s
će onaj disku
drugog mode
tekstu i u popr

¹ Jedini znanstv
znanosti o kn
književnosti i
jest spomenuti

stilskoj razini udružuju književne i znanstvene odlike, preplicući fiktivne i faktivne elemente te obilježja različitih žanrova. Bez obzira pokazuje li karakteristike lemske strukture cijeli diskurs ili tek popratni metatekstualni dijelovi (tumači i rječnici na kraju, leksikoni, kazala i sl.), takve proze – već i stoga što su u sustavnom smislu gotovo u potpunosti neistražene¹ – predstavljaju iznimno zanimljiv poetički i komunikacijski fenomen te potiču na daljnja istraživanja.

2. Lemski diskurs u dječjoj književnosti

U sljedećim potpoglavljima prikazat ćemo neke od najzanimljivijih primjera lemskih diskursa u dječjoj književnosti. Svi primjeri uzeti su iz područja hrvatske dječje književnosti, no navedeni fenomeni, moguće je pretpostaviti, nikako nisu rezervirani samo za uske nacionalne okvire. Također, knjige koje ovdje određujemo *lemskima* ne pripadaju isključivo književnom diskursu u užem smislu već, što je dominantan slučaj, različitim inačicama književno-znanstvenog diskursa. Odrednica *znanstveno* pritom se uglavnom ostvaruje u vidu popularnoznanstvenog pristupa iz razloga koji proizlaze iz specifičnosti djece kao implicitnih recipijenata. Analizirajući petnaestak lemskih diskursa uočili smo tri temeljna modela lematizacije – *pravu lematizaciju*, *popratnu lematizaciju* i *dvostruku lematizaciju*. Terminom *prava lematizacija* nazvali smo one dječje diskurse u kojima je lemska struktura provedena kroz cijeli glavni, temeljni tekst – u romanima ili kraćim prozama (pripovijetkama, pričama, crticama) taj se glavni dio, naravno, odnosi na onaj dio kojim se iznosi sama priča, dok je kod hibridnih književno-znanstvenih diskursa riječ o tekstu kojim se razlaže neka zahvaćena znanstvena ili filozofska problematika. Pod terminom *popratna lematizacija* podrazumijevamo one diskurse u kojima nije lematiziran glavni, temeljni (obično i najveći) dio knjige, već je lemski diskurs zamjetan tek u popratnim leksikografskim dijelovima koji se obično nalaze pri kraju i služe kao metatekstualni dodatci osnovnom tekstu – u tumačima, kazalima, rječnicima, slovarijima i slično. Treći tip lematizacije, *dvostruka lematizacija*, označavat će onaj diskurzivni model koji predstavlja svojevrsnu simbiozu prvog i drugog modela, tj. onaj u kojem je lematizacija provedena i u glavnom tekstu i u popratnim, metatekstualnim dijelovima knjige.

¹ Jedini znanstveni rad koji nam je poznat kako u okvirima hrvatske tako i svjetske znanosti o književnosti, a koji detaljnije specificira problematiku 'simbioze' književnosti i leksikografije, definirajući i raščlanjujući paradigmu *lemske proze*, jest spomenuti rad autorica Kos-Lajtman i Horvat.

2.1. Prava lematizacija

U okviru hrvatske dječje književnosti jedan od autora koji najčešće primjenjuju lematizaciju diskursa jest Zvonimir Balog. Dvije takve Balogove knjige jesu *Bonton. Kako da postanem klip-ica u 100 lekcija* (1986) i *Sto najzanimanja. Što ću biti kad odrastem* (1990), iako ih ima više koje dijele srodan pristup. Prvu navedenu knjigu Balog koncipira kao svojevrsan priručnik za snalaženje u životnim situacijama, kao knjigu koja ima vruću želju da ti negdje šapne, kad ti negdje nešto zapne (Balog, 1987: 5). Pritom, kao i u većini svojih knjiga, od početka eksplicitno zauzima ludičku poziciju koncentriranu u igri riječima i koncepcijama, tj. u prevrednovanju kanonskih (i književnih i svjetonazornih) pozicija². Iako jasno naglašava namjenu knjige koja se prije svega očituje u praktičnoj funkciji poučavanja ponašanju u različitim prilikama (na ulici, u školi, u javnim ustanovama itd.), pripovjedač od samoga početka zauzima 'izvrnutu', 'iščašenu' perspektivu kontrastirajući 'ozbiljne' teme 'neozbiljnom' narativno-stilskom pristupu. Potonja se disproporcija, primjerice, osim u humorizaciji iskaza kao stalnom mjestu pripovijedanja, očituje već i u samom odsustvu riječi koje su tradicionalno rezervirane za bontone kao specifičnu vrstu priručnika – *moraš, trebaš, ne smiješ* i druge slične jezične oznake za najrazličitije zabrane, naputke i preporuke. Štoviše, kao odmak od uobičajenog bontonskog diskursa ističe se iznimno aktivna uloga čitatelja: *U ovoj knjizi sve je prepušteno tebi. Ti si taj, koji će odlučiti što je dobro, što lijepo, i kako se ponašati u određenoj prilici* (Balog, 1987: 5). Da bi se navedena aktivna čitateljska pozicija i praktično mogla realizirati, Balog svjesno bira fragmentarni tip tekstualne strukture dijeleći diskurs na nekoliko tematskih blokova: *U kući, Za stolom i te glupe stvari, Pozdravljanje – hodanje i slično vodanje, U školi, Čuvanje okoline, U javnim ustanovama, Kako naći sebe*. Pritom, što je za problematiku kojom se bavimo najvažnije, svaku cjelinu i formalno segmentira na poglavlja analogna lemama u leksikografskim djelima. Tako će se u *Bontonu* naći poglavlja leme poput sljedećih: *Jutro, Buđenje, Frizura* i sl. U kratkim proznim ulomcima koji zapravo predstavljaju komentar ovako u književnom smislu shvaćene leme, pripovjedač se uglavnom izravno obraća dječjem čitatelju potičući ga na promišljanja o važnost uživanja u prirodi, o ljepoti samostalnog i svojevoljnog jutarnjeg buđenja, o tome da, primjerice, nije bitna frizura i vanjske pojavnosti već to da *dječacima nije očišćana glava s unutarnje strane* (Balog, 1987: 11). U svim ciklusima, osobito u potonjem *Kako naći sebe*, dominiraju humane poruke o otvorenosti i sposobnosti pomaganja kao najvažnijim ljudskim odlikama. Pripovjedač pritom ni u jednom trenutku ne odustaje od vedrog tona, potičući humorne efekte, ali i eksplicitno

² Npr. *Jedino pravilo ovoga Bontona jest da nema pravila. Za pisca ove knjige ranija pravila su glupost* (Balog, 1987: 5).

ističući važno
araspoloži, za
samoran (Bal
nimanja. Cjeli
glase: Od ten
sestrična i zva
mirisa i dim
Cirkus oko na
cjeline nižu se
koji slijedi isp
stihovima o p
stavljene leme
sasvim balog
ječnog ludizm
uz dubok hum
govori o važn
same imenice
skladu s preze
te, u istoimen

Autor k
Stanislav Mar
ma, kao i u
slovnim imen
klopedija, lek
dama „Grigor
pisanja iz poz
prezentirani d
ma svjesne re
pisuje čudoviš
je tekst fragm
razlažu se vrs
učinkovitiji, t
predzadnjem
slova za 43 g
ljaju slova ko
drugu skupinu
upotrebljavat
186). Cijela j
vrednovanja i
na kraju nalaz

³ Sličnu strateg

ističući važnost smijeha i zabave: *Zadaća ove knjige jest, također, da te oraspoloži, zabavi i nasmije. Jer ne može biti sretan, tko je neraspoložen i sumoran* (Balog, 1987: 5). Sličnu orijentaciju Balog nastavlja i u *Sto najzanimanja*. Cjeline, kojih ima 12, tu su vezane uz pojedine tipove zanimanja te glase: *Od temelja do krova, U slast, Sanje zvane putovanje, Medicinska sestrična i zvanja slična, Od glave do pete, Vjetar igre, Između vode i vatre, mirisa i dima, Moj djed je bio kovač, Kako sebe uloviti kako se preskočiti, Cirkus oko nas, Najljepše zanimanje, Zanimanja budućnosti*. Unutar svake cjeline nižu se književne leme koje su nazivi pojedinih zanimanja, dok tekst koji slijedi ispod svake od lema, a koji je oblikovan kao kratka priča u stihovima o pojedinom zanimanju, ima funkciju komentara naslovom postavljene leme, npr. *Zidar, Dizaličar, Krovopokrivač* i slično. Pjesme priče, sasvim balogovski, humornog su karaktera i obilježene različitim tipovima ječnog ludizma. Kao i u prethodnoj knjizi, zadržana je edukativna dimenzija uz dubok humanistički svjetonazor. Tako, primjerice, već u pogovoru Balog govori o važnosti rada poigravajući se anagramski fonemskim označiteljem same imenice i naglašavajući da je rad, zapravo, dar. Također, sasvim u skladu s prezentiranim svjetonazorom, kao najljepše zanimanje ističe se dijete, u istoimenom tekstu – komentaru leme *Dijete*.

Autor koji je također višekratno pribjegavao lemskom pristupu jest Stanislav Marijanović – u svojim knjigama o, primjerice, fantastičnim bićima, kao i u onima o čovjeku, kojima ponekad i eksplicitno, samim naslovnim imenovanjem, pridodaje termin leksikografskog tipa teksta – *enciklopedija, leksikon* i sl. U *Enciklopediji čudovišta* (2008), ovjenčanoj nagradama „Grigor Vitez“ i „Mali princ“, pripovjedački se simulira perspektiva pisanja iz pozicije čudovišta, Kakbulnadara Besprijekornog, pri čemu se prezentirani diskurs čudovišta oblikuje u skladu s postmodernističkim igrama svjesne relativizacije perspektiva i tipova diskursa – iskaz koji se pripisuje čudovištu, naime, tobože se ispravlja crvenom olovkom³. Cjelokupni je tekst fragmentarnog karaktera – po poglavljima i potpoglavljima (lemama) razlažu se vrste čudovišta. Da bi postupak zorne lemske prezentacije bio što učinkovitiji, tekstualnim tumačenjima pridružuju se pripadajući crteži. U predzadnjem potpoglavlju naslovljenom *Pismo čudovišta* donosi se sustav slova za 43 glasa podijeljenih u dvije skupine, pa jednu skupinu predstavljaju slova koja postoje u većini vaših jezika (Marijanović, 2008: 186), dok drugu skupinu čine slova koja su nalik onima koje vi ljudska bića, rjeđe upotrebljavate, a postoje samo u nekima od vaših jezika (Marijanović, 2008: 186). Cijela je knjiga intonirana u duhu postmodernistički osviještenih prevrednovanja iskaza i konvencija na različitim razinama – tako se, primjerice, na kraju nalazi *Pogovor* gdje se eksplicitno ističe neobičnost i jedinstvenost

³ Sličnu strategiju nalazimo već ranije u Kušanovu romanu *Ljubav ili smrt* (1987).

kao temeljno autopoetičko načelo⁴ te se navodi da je primarna funkcija knjige *kako biste vi, ljudska bića, upoznali nas, čudovišta, a istodobno i sebe same* (Marijanović, 2008: 195). Kritička perspektiva promatranja pritom je vrlo naglašena, prije svega u percepciji čudovišta suprotnoj od tradicionalne – koncepcija čudovišta dana je kao slika onih kojih se *ne trebate bojati, već se trebate bojati vaše ljudske pohlepe, sebičnosti, isključivosti, licemjerja, zavisti, bezosjećajnosti, zlobe i neodgovornosti* (Marijanović, 2008: 195). Postmodernistička relativizacija iskaznih dimenzija pritom je, gotovo poantno, intenzivirana na samom kraju gdje čudovište zahvaljuje *strpljivom gospodinu Marijanoviću na njegovu golemom prinosu ovoj knjizi* (Marijanović, 2008: 195). Gotovo u potpunosti iste narativne i strukturne strategije Marijanović zadržava i u *Enciklopediji čovjeka* (2009), a srodan pristup, iako ne toliko eksplicitno, vidljiv je i u drugim njegovim knjigama (*Kućna čudovišta 1, 2, 3, Izgubljene papuče*). *Enciklopedija čovjeka*, međutim, zamišljena je kao svojevrsan pandan *Enciklopediji čudovišta*. U obje knjige, naime, narator je isti, Kakbulnadar Besprijekorni, s time da je potonja knjiga zahtjevnija te podrazumijeva nešto starije recipijente. Ton kritičnosti prema ljudskom rodu ovdje je, u odnosu na prvu knjigu, pojačan izravnim referencijama na negativne strane ljudskih bića, ali i ljudskoga društva uopće. Čovjek u očima čudovišta biva viđen kao oholo, razmaženo, halapljivo, opasno i neodgovorno biće, osobito u postupanjima prema Zemlji i cjelokupnoj prirodi. Obrnuta perspektiva koja je zamjetna i u prvoj *Enciklopediji* u ovoj je knjizi dovedena tako do krajnje točke – u očima čudovišta pravo je čudovište upravo čovjek. Marijanović i ovdje zadržava fragmentarnu strukturu po poglavljima (*Nastanak čovjeka, Vanjski izgled ljudskih bića, Građa ljudskog tijela* itd.) s lemskom fragmentacijom unutar poglavlja. Možemo reći da funkciju lema zadobivaju čovjekove osobine i prakse.

2.2. Popratna lematizacija

U *Kneji* (1999), tekstu koji je moguće odrediti kao dužu pripovijest, ali i kao *bajkoviti kratki roman* (Marjanić, 2006), Lidija Bajuk Pecotić oblikuje priču o Janici, njezinoj posestrimi Utvi Zlatokrili i Janičinu odbačniku, slugi Vančeku, koja se odvija na prostoru Međimurja, uz rijeku Dravu. Generirajući cijelu priču iz motiva zabranjene ljubavi, pripovjedač(ica) ujedno višestruko tematizira i arhaičan seoski život uopće, duboko oslonjen na pretkršćanske, mitološke, kao i kršćanske prakse. U svom lirskom bajkovitom narativu Bajuk Pecotić zapravo postiže simbiozu mitološkog, kršćanskog i folklorističkog interteksta (Kos-Lajtman i Hranjec, 2012). Poglavlja, koja imaju uloge epizoda u razvoju ljubavne priče te

⁴ Obično obične enciklopedije ne završavaju pogovorom, ali ova naša je neobična i jedinstvena, pa može tako i završiti (Marijanović, 2008: 195).

⁵ Propitivanjem uspostaviti sintagma djela koja su inače ili njihovim sferama animalističkom i r...
⁶ Neki od pojmovi lik, proljeće, voga, gora, kamen, zač...
češelj, Korizma,

zapreka na putu njezine realizacije, povezana su u jedinstven fabularni slijed koji je okončan bajkovnim završetkom koncentriranim u motivu vjenčanja i zajedničkom odlasku ljubavnog para u arkadijsku, mitsku kneju. Temeljni diskurs *Kneje* u svojoj je biti dvojnog karaktera – ujedno i *bajkolik* i *znanstvenolik* – gdje navedene odrednice nemaju primarno ni ornamentalni ni subverzivan značaj (Prica, 2000:204). Potonji, znanstvenoliki sloj naracije pritom se ostvaruje u okviru mitološkog, kršćanskog i folklorističkog bazena referencije. Induciranost etnološko-folklorističkim znanstvenim diskursom, zbog čega *Kneju*, primjerice, Marjanić (2006) određuje kao primjer *etno-eko književnosti*⁵, eksplicitno se potvrđuje tumačem mitoloških pojmova na kraju knjige. *Tumač važnijih pojmova*, naime, zauzima najveći dio knjige i mnogo je više od klasičnih tumača koji se ponekad pridodaju fikcijskim narativima. Taj tumač proteže se na gotovo 170 stranica – u formi leksikona u njemu se segmentirano po pojedinim pričama/poglavljima iz *Kneje* studijski razlažu mitološki i etnografski pojmovi vezani uz drevnu slavensku mitologiju, ali i uz folklorni život u Međimurju uopće⁶. Mitološki i folkloristički pojmovi tako imaju ulogu natuknica, lema, čija je elaboracija opširna (ponekad se komentar pojedinog pojma razrađuje na nekoliko stranica) i ostvarena uz pomoć znanstvenih izvora i metodologije. Lematizacija diskursa, dakle, u *Kneji* je provedena samo u dodatku temeljnoj priči, u popratnom leksikografskom dijelu – zanimljivo je, međutim, da taj dio knjige, i to kako svojom opširnošću tako i dubinom razrade problematike, nije tek u funkciji temeljne priče, već je to dio koji je s njom u potpunosti ravnopravan, ali i potencijalno samostalan (popularno)znanstveni tekst.

Popratna lematizacija provedena je i u romanu *Pustolovine morskog konjica* (2004) Tomislava Marijana Bilosnića. Roman u linearnom diskursu donosi priču o potrazi koju organiziraju morske životinje ne bi li pronašle izgublenu zlatnu ribicu dječaka Pavla. Drugi dio knjige, međutim, predstavlja *Leksikon životinja u Pustolovinama morskog konjica* u kojem se natuknički, po lemmama koje se nižu abecednim slijedom, objašnjavaju različite morske životinje. Iako se tom popratnom leksikonu ne pridaje ni približno takva uloga kao što je to slučaj u *Kneji*, težnju istinitosti i dokumentarnosti pripovjedački glas potvrđuje već na samom početku romana. U ovodnom

⁵ Propitivanjem dodira etnologije i ekologije s književnim svjetovima moguće je uspostaviti sintagmu etno/eko književnost kojom se mogu razumijevati književna djela koja su inducirana etnološkim, folklorističkim i ekološkim znanstvenim djelima ili njihovim sferama, a pritom je tragom ekološke književnosti moguće razmatrati i animalističku i radikalnu animalističku književnost. (Marjanić, 2006:163-164)

⁶ Neki od pojmova koji se tumače, primjerice, jesu: *ženski mitski lik, muški mitski lik, proljeće, voda, rijeke u Međimurju, kišnica, Utva Zlatokrila, klima u Međimurju, gora, kamen, zdenac, vile, međimurska ženska narodna nošnja, cvetni venec, lasi, češelj, Korizma, ognjište, reljef u Međimurju, pisanica, zeleni Juraj, Jurjevo* itd.

poglavlju, naime, obraćajući se izravno čitateljima, pripovjedač navodi da mu je te pustolovine *ispričao glavom i repom sam morski konjic* (Bilosnić, 2004: 5), no da je sve podatke kasnije provjeravao: *U enciklopedijama. U leksikonima. U priručnicima* (Bilosnić, 2004: 5). Da navođenje upravo leksi-kografskih djela kao svojevrsnih 'arhiva istinitosti' nije slučajno, autorefe-rencijalno potvrđuje upravo spomenuti, završni dio u kojem se u lemskom diskursu tumače različite vrste morskih životinja. Time se i dodatno, osim fikcijskim narativom, omogućuje ostvarivanje osnovne funkcije knjige kako ju vidi pripovjedač, a koja je naznačena već u ovodnom poglavlju: [...] *pomoći vam shvatiti i zavoljeti život u moru* (Bilosnić, 2004: 8).

U romanu trojice autora – Roberta Mlinareca, Ratka Bjelčića i Vladi-mira Bakarića – *Moji grafiti*, dobitnika Nagrade „Mato Lovrak“ 2007. godi-ne, lemski diskurs možemo također zamijetiti u dodanim, popratnim dijelo-vima romana. Osnovna priča, u vidu jednostavnog, kronološki postavljenog sižea, kao i u Bilosnićevu slučaju, govori o bijegu petšaša Ivana od kuće te zgodama i nezgodama na putu. Na kraju knjige, međutim, nalaze se tri dodatka koji ne pripadaju samoj priči – *Dodatak A – Bježati ili ne, pitanje je sad!*, *Dodatak B – Ako se već mora...* i *Dodatak C – Uh, koji likovi!* Iako nevelik i nevažan za samu fikcijsku priču koja je prethodno iznesena, taj dio s trima dodatcima potvrđuje fragmentarnog, usustavljenog lemskog struktu-riranja. Njegova je funkcija u romanu trojice autora prije svega ludička i humoristička, tj. korelira s humorističko-nonšalantnim tonom koji je prisutan od početka romana. S druge strane, funkcija tih lemskih dodataka ujedno je i edukativna, jer se u njima, primjerice u *Dodatku B*, donose informacije koje s gledišta dječjeg i mladog čitatelja mogu biti od praktične koristi – korisni telefonski brojevi (službe spašavanja, policije, vatrogasaca, hitne pomoći itd.), internetski linkovi i sl.

Lemski diskurs u popratnim romanesknim dijelovima vidljiv je i u ro-manu *Krijesnici* (2009) Jasne Horvat. U *Tumaču* na kraju romana, naime, tumače se krijesnici, naslovni likovi, ali i ostali mitologemi preuzeti iz sla-venske mitologije koji se motivski javljaju u samoj priči. U mitološkim kon-cepcijama, naime, krijesnici su dobri duhovi koji žive u poljima i šumama te se bore protiv zlođuha čuvajući tako sela i njihove stanovnike (usp. Horvat, 2009: 200). Krijesnici u romanu Jasne Horvat postaju provodni motiv, svojevrsan *prošivni bod* u lakanovskoj koncepciji simboličkog lanca⁷, koji

⁷ U lakanovski shvaćenom postupku *prošivanja* elementi pripovjednog svijeta obje-dinjuju se određenim *prošivnim bodom* (*point de capiton*). Da bi se, naime, ostvarila uspješna komunikacija, metonimijska se tvorba označiteljskog lanca i metaforična supstitucija označitelja po Lacanu moraju u određenoj točki zaustaviti kako bi se dotada ostvaren označiteljski lanac mogao povezati s označenim, odnosno, s pre-dodžbom o nekoj stvari. Stoga se u nekom trenutku mora poduzeti rez u označitelj-skom lancu, kojim se zaustavlja načelno beskonačan tok semantizacije uslijed neprestanog postavljanja uzajamnih razlika među označiteljima. Mjesto na kojem

dolazi do zaustavljanja (*point de capiton*) (Žižek, 2002: 100).
 performativ pre
⁸ Neki od pojm
 Svarog, vile, S

povezuje dvije svjetotvorne konstelacije obuhvaćene radnjom ovog pustolovno-fantastičnog romana – zbiljski svijet suvremenog Osijeka i fantastičan svijet drevne hrvatske mitologije. Glavni protagonisti, osnovnoškolski muško-ženski prijateljski tandem Slaven i Iris, zahvaljujući krijesnicima prelaze iz jedne u drugu konstelaciju nailazeći na niz zanimljivih zgoda kako u svijetu svog svakodnevnog života tako i u svijetu fantastičnih mitoloških bića. Zahvaljujući upravo *Tumaču* na kraju romana, čije su leme abecednim kriterijem poredani likovi, predmetnosti i pojavnosti drevne hrvatske mitologije⁸, dječjem čitatelju omogućuje se lako snalažanje u napetoj priči. Funkcija navedenog *Tumača*, međutim, ujedno nadrašta dimenziju samoga romana omogućujući usvajanje dodatnih spoznaja o udaljenom svijetu pretkršćanskih vjerovanja na našim prostorima kao elementu baštinskog identiteta.

2.3. Dvostruka lematizacija

U dječjoj književnosti nerijetko imamo slučaj da lematizacija diskursa istodobno zahvaća i glavni dio teksta i popratne metatekstualne dijelove. Takav su slučaj, primjerice, gotovo sve knjige Nenada Raosa od kojih ćemo ovdje proanalizirati dvije. U knjizi *Što je voda* (1996) koristeći se fragmentarno-lemskom strukturom Raos problematizira što je voda bila za poznate filozofe i znanstvenike, kao i u povijesti uopće. Slijedom takvih referenci različitih perspektiva na isti pojam – pojam vode – oblikuju se dionice teksta, leme, koje glase, primjerice: *za Raosa, za Talesa, za Empedokla, za Platona, za Aristotela, za Ivana Krstitelja, za Pjesnika, za Govornika, za Mornara* i sl. Rezultat takve lematizacije jest zanimljiv i slojevit tekst koji je i tematski hibridan jer zadire u različita područja ljudskih djelovanja – od filozofije i religije, preko kemije, do svakodnevnih životnih praksi. Na kraju knjige dodan je mali leksikon *Ljudi spomenuti u ovoj knjizi* te dio *Voda – osobna iskaznica*, oba lemske strukture. U potonjem, ludičkom dijelu u kojem se simulira osobni pristup vodi, možemo reći da ulogu lema imaju odrednice poput *spol, godina rođenja, mjesto rođenja, otac i majka, brat, zanimanje, karakterne osobine* i sl. U *Knjizi o ničemu* (1997) Raos ide još korak dalje, kako u ludičkom pristupu posvemašnjoj hibridizaciji diskursa kombinatorikom najrazličitijih tipova i vrsta iskaza (znanstvenih, filozofskih, leksikografskih, književnih, likovnih) koji tekst strukturiraju kolažno tako i u postupku same lematizacije. Njegov je diskurs u navedenoj knjizi, naime, višestruko lematiziran. Prije svega, lematizaciju

---

dođazi do zaustavljanja u označiteljskom lancu Lacan naziva *prošivni bod* (*point de capiton*) (Žižek 2002: 125) kojim se jezični sustav kao načelno beskonačan performativ pretvara u konstativ konkretne komunikacijske situacije.

⁸ Neki od pojmova koji se tumače jesu: *bjesovi, Crnobog, Morana (Baba Roga), Svarog, vile, Svevid, Perun, Vida, Živa, Vodan* itd.

zamjećujemo u *Malom leksikonu ničega* koji je, iako na određen način popratan dodatak glavnom tekstu (putopisno-znanstveno-filozofskom), ipak ugrađen u sam glavni diskurs od njegova početka do kraja. Svaka desna stranica knjige, naime, na desnoj margini ima dodan leksikonski niz, u abecednom slijedu, kojim se tumače pojmovi iz najrazličitijih sfera ljudskoga djelovanja, od znanosti do svakodnevnog života, a koji su u izravnom ili naizravnom odnosu prema pojmu *ničega*. Osim toga, na samom kraju knjige, prije *Autorova pozdrava*, nalaze se *Dodatak za matematičare*, *Dodatak za gramatičare* i *Dodatak za enigmatičare*, što samo po sebi čini fragmentarnu usustavljen ciklus. Knjiga Nenada Raosa izrazit je primjer diskursa koji ne poznaje gotovo nijedno od konvencionalnih ograničenja na sadržajnoj, ali ni na izraznoj razini iskaza. Ne samo da udružuje različita područja referencijalnosti već gotovo ravnopravno supostavlja likovni i jezični diskurs te udružuje tradicionalno nespojive tipove iskaza (znanstveni, književni, filozofski). Rezultat svega jest tekst koji u recepcijskom smislu nadrađa bilo kakve dobne granice, tim više jer je bitno determiniran ludizmom koji i u općem tonu i u narativno-kompozicijskom sloju povezuje različite diskurzivne razine. Moglo bi se reći da je *Knjiga o ničemu* tip enciklopedijskog teksta, ali ludičke postmodernističke poetike.

Knjige Jozе Vrkića također su primjeri dvostruke lematizacije dječje knjige, iako je u odnosu na Raosa riječ o mnogo tradicionalnijem pristupu. U knjizi *Bijela vrana* (2006), s podnaslovom *Čudne zgode iz naše prirode*, Vrkić cijeli diskurs, tematski posvećen divljim životinjama na području Hrvatske, lemski strukturira. Riječ je o kratkim pričama, crticama vezanim uz pojedine životinje i zanimljive susrete koje su životinje imale s ljudima. Unutar više cjelina od kojih je svaka posvećena određenoj životinji (medvjedu, risu, vuku, čaglju, lisici i sl.) nalaze se priče-leme, primjerice: *Medo i učenica*, *Medo i voće*, *Medo i pastirica*, *Medvjedić na mostu* i sl. Najzanimljivije u ovoj knjizi jest to što su neke priče dokumentarnog karaktera, što se i legitimizira navođenjem točnih lokaliteta i imena ljudi o čijim se doživljajima govori, kao i točnih godina datacije pojedinih priča. Na kraju knjige nalazi se *Rječnik manje poznatih riječi* – izravan leksikografski element koji, međutim, u ovom slučaju ima tek ulogu dodatka prethodno iznesenim crticama. Leme koje se u okviru rječnika tumače pripadaju životinjskom svijetu. Vrlo sličan pristup zamjetan je i u Vrkićevoj knjizi *Divljina naša* (2007), iako ta knjiga nije toliko sustavno strukturirana kao prethodna. Lemska struktura i ovdje je vidljiva u glavnom dijelu knjige gdje se po cjelinama razlažu hrvatski biljni i životinjski svijet, izumrle životinje i krajolici, endemske životinje i biljke te prirodni fenomeni. Svaka cjelina ima više tekstova/lema pisanih popularnoznanstvenom stilom. U funkciji mladih čitatelja, međutim, stil je ne samo prohodan već mjestimice i ležeran, obilježen svakodnevnim jezikom, mjestimičnim apostrofiranjima čitatelja i sl. Na kraju je *Rječnik manje poznatih riječi* te *Kazalo naših životinja i drugog*

knji svjedoče p
povjednom nar

U knjizi
pripovjedni po
djeca zapravo
njenom. Prima
Knjiga stoga
tematike – razl
marginama str
fotografije. Pr
vezanom slijec
najvažnije obil
Ta je proza, na
dlačkog odmak
volvirana je u
nih dijelova ra
mala međusobr
leme u glavno
funkcijom. Nar
ciji i namjeni
sikonski strukt
žeto i abecedn
love računalni
spoj faksije i fi
ju i njihovoj s
znanstvenih in
usvajanje infor
za djecu.

Autoricu
primjeru popra
U knjizi *Alemp*
u okviru popra
lovima knjige
hrvatskih mito
svijeta u glav
kratkim priča/
događaje što
predaja, kao i
ke zamišljena
skidivi pripovj
loških likova i
Upravo tako,
svojoj pojedini

koji svjedoče popratnu lematizaciju kao simultanu 'potporu' temeljnom pripovjednom narativu.

U knjizi Krešimira Huseinovića *Računalom do znanja* (2005) pripovjedni postav zamišljen je na način da se kroz priču o Dori i Hrvoju djeca zapravo upoznaju s osobnim računalom, njegovim dijelovima i namjenom. Primarna funkcija knjige tako je edukativna, a tek potom književna. Knjiga stoga ima gotovo sve odrednice udžbeničkog pristupa razlaganju tematike – razložna objašnjenja i definicije, ključne informacije istaknute na marginama stranica, mnoštvo fotografija, objašnjenja uz slikovne prikaze i fotografije. Premda se cijela priča o druženju Dore i Hrvoja iznosi u povezanom slijedu, tj. koncentrira se oko jedinstvene fabularne niti, njezino najvažnije obilježje jest uspravo specifična fragmentacija narativnog tkiva. Ta je proza, naime, lemski strukturirana na način koji proizlazi iz pripovjedačkog odmaka u područje fantastičnog. Fantastična konstelacija svijeta involvirana je u priču u pripovjednoj situaciji iznenadnog oživljavanja pojedinih dijelova računala te njihovim antropomorfnim prikazom (dijelovi računala međusobno razgovaraju). Na taj način pojedini dijelovi računala postaju leme u glavnom pripovjednom diskursu s jasnom udžbeničko-edukativnom funkcijom. Namjera što učinkovitijega prenošenja informacija o građi, funkciji i namjeni računala dodatno je osnažena i zadnjim dijelom knjige, leksikonski strukturiranim poglavljem *Što je računalo?* gdje se još jednom, sažeto i abecednim slijedom, iznose objašnjenja za sve bitne elemente i dijelove računalnih sustava. *Računalom do znanja* tako postoji kao legitiman spoj faksije i fikcije, pri čemu je potonje – priča o prvoškolcima Dori i Hrvoju i njihovoj svakodnevnici – tek pripovjedni temelj za iznošenje stručnoznanstvenih informatičkih sadržaja, svojevrsan medij koji olakšava i potiče usvajanje informacija čineći od ove knjige 'književni udžbenik informatike' za djecu.

Autoricu Jasnu Horvat već smo spominjali u okviru ovoga rada, na primjeru popratne lematizacije romanesknog diskursa u romanu *Krijesnici*. U knjizi *Alemperkina kazivanja* (2005) lematizaciju diskursa provela je kako u okviru popratnog leksikografskog aparata koji nalazimo u završnim dijelovima knjige (*Kazalo imena*) tako i u okviru prezentacije galerije starohrvatskih mitoloških likova, pa i kompletne konstelacije mitološke postave svijeta u glavnom dijelu teksta. *Alemperkina kazivanja*, naime, zbirka su kratkih priča/crtica koje referencijski zahvaćaju likove i konstitutivne događaje što ih pripovijeda i ontološki tumači starohrvatska mitološka predaja, kao i njezina pripadajuća znanstvena elaboracija. Kompozicija zbirke zamišljena je na način da *svaka priča tvori zasebnu cjelinu, ali i neraskidivi pripovjedni niz, koji u povezanosti pruža cjelokupnu galeriju mitoloških likova i mitološke organizacije svijeta* (Mihanović-Salopek, 2005:7). Upravo tako, prezetirajući konstitutivne elemente mitološke slike svijeta u svojoj pojedinačnosti, ali na način da se sve uokviruje slikom globalne

konstelacije kozmičkog postava uopće, kao zaslona na kojemu se odražavaju sva pojedinačna djelovanja različitih vrsta i tipova nadnaravnih bića, kako pozitivnih tako i negativnih, zorno se predočava kozmogonijski impetus svake mitologije – razvoj od stvaranja svijeta. Kozmogonijski početak svijeta koncentriran je u liku boga Svaroga i priči o tome kako je, probudivši se nakon dugotrajna sna koji je egzistirao u sferi izvan vremena i prostora, Svarog iz zrnca pijeska stvorio svijet. Sasvim neslučajno, to je prvi lik, ali i prva priča lema u knjizi. Nadalje se priče nižu redom u kojem uočavamo jasan temeljni koncept: *podvojenost svijeta na lice i naličje, na svijetlu i tamnu stranu ljudskog okruženja, kao i čovjekove naravi* (Mihanović-Salopek, 2005:6). Drugim riječima, likovi koje ovdje sagledavamo u okviru njihove funkcije lematizacije fikcijskog diskursa poredani su u slijedu od svijetlih prema tamnima, tj. od pozitivnih prema negativnim arhetipskim konstelacijama starohrvatskog mitološkog svijeta. Tako su neke od lema koje se pripovjedno⁹ razlažu sljedeće: *Vidin san, Suđenice, Svarožići, Perunika-Strijelka, Volos, Noćna diva Mirohrana, Danica, Zora, Šumske vile, Vile oblakinje, Vodene i morske vile, Vile planinke, Vile bojovnice* itd. U zadnjoj crtici likovi maljića, vrekavih i lukavih patuljastih bića, bježe iz Bezdana u ljudske domove, dok maljuzi bježe u planine, čime se globalni mitološki postav iz područja tame opet narativno okreće prema svijetlim sferama. Upravo na taj način potvrđuje se ciklički karakter svake mitološke slike svijeta, ali i vraćanje Dobru kao kozmološka konstanta bivanja u dualnoj podijeljenosti svijeta i onih koji ga nastanjuju.

3. Zaključno o dječjem lemskom diskursu – eksperimentalna knjiga kao mentalni leksikon

Uvidom u prezentirane dječje proze vidljivo je da korespondiranje s tehnikama i instrumentarijem karakterističnim za leksikografska djela – rječnike, enciklopedije, leksikone – u dječjoj književnosti nije rijetko. U ovom radu orijentirali smo se na primjere tekstova hrvatskih autora, no takve proze, moguće je pretpostaviti, stalno su mjesto dječje književnosti uopće. Takva se hipoteza čini utemeljenom osvrnemo li se samo na neke od knjiga svjetskih autora koje već i samim naslovnim imenovanjem, u kojem je vidljivo posezanje za specifičnom leksikografskom terminologijom, svjedoče navedenu interdisciplinarnu vezu. Dobar je primjer *Enciklopedija fantastičnih bića* Judy Allen (2007) koja leksikografsku naslovnu terminologiju podupire lematizacijom cjelokupnog diskursa, ali i popratnim leksikograf-

⁹ Svaka od 30 crtica pisana je zapravo kombinacijom proze i stihova, a znakovito je da i proza često poprima ritmiziran, a mjestimice i rimovan oblik, odlikujući se akustičnošću i ekspresivnošću (Dragun, 2007:255), ali i približavanjem arhaičnosti drevnog usmenoknjiževnog poetskog iskaza.

skim dodatcima

U tekstu lematizacije di (Bonton, Sto n našta, Enciklopedija. Riječ je o meljnog disku hibridnih znanst nazvali smo po kojem glavni k je lematizacija tumači, rječnici namnog pristupa najčešće znanst matikom, astron kografskih doda (više ili manje okvire, pretvara djela, kao što j grafskim i mitol Pecotić. Treći r ževnosti svojevr nazvali dvostruk i glavni, temelj koje knjiga nud lino statistički z dnoškog udruž Oprimjeruju ga ničemu), Joze V (Računalom do

Obratimo u dječjoj knjiže vremenost. Svih 1986. do 2009. smim silnicama intencijama ti te Gotovo da bi se najintenzivniji p tiraju više-manje poetika – oslanj Butler, 2007), sh vanje niza tradic ritet, jedinstvo, s

skim dodatcima.

U tekstovima hrvatskih autora zamijetili smo tri temeljna modela lematizacije diskursa. Prvi model, predstavljen knjigama Zvonimira Baloga (*Bonton, Sto najzanimanja*) i Stanislava Marijanovića (*Enciklopedija čudo-višta, Enciklopedija čovjeka*), jest model koji smo nazvali *prava lematizacija*. Riječ je o modelu u kojem je na djelu lematizacija cjelokupnog temeljnog diskursa, tj. onaj gdje sama priča ili raspravljajući tip teksta kod hibridnih znanstveno-književnih diskursa ima lemsku strukturu. Drugi model nazvali smo *popratnom lematizacijom* podrazumijevajući pod tim pristup u kojem glavni književni ili književno-znanstveni diskurs nije lematiziran, ali je lematizacija prisutna u popratnim dijelovima glavnom tekstu, kao što su tumači, rječnici, leksikoni. Takvi su popratni dijelovi uporište interdisciplinarnog pristupa jer svjedoče referencijsku vezu glavnog teksta s određenim, najčešće znanstvenim područjem ljudske djelatnosti – etnografijom, matematikom, astronomijom, biologijom ili sl. Uloga navedenih izdvojenih leksikografskih dodataka može biti različita – uvijek su u funkciji glavne priče (više ili manje s njome povezani), no ponekad uvelike nadržavaju njezine okvire, pretvarajući se u samodostatna, znanstveno ili stručno orijentirana djela, kao što je slučaj s opsežnom studijom u obliku leksikona o etnografskim i mitološkim pojmovima pridodanoj na kraju *Kneje* autorice Bajuk Pecotić. Treći model lematizacije koji je moguće zamijetiti u dječjoj književnosti svojevrсна je amalgamacija prvog i drugog modela te smo ga stoga nazvali *dvostruka lematizacija*. Riječ je o tekstovima u kojima je lematiziran i glavni, temeljni diskurs, ali i popratni, leksikografski osmišljeni dijelovi koje knjiga nudi. Iako broj primjera koje smo analizirali u ovom radu nije bio statistički znakovit, pokazalo se da je takav model tematskog i metodološkog udruživanja književnosti, znanosti i leksikografije najčešći model. Oprimjeruju ga tekstovi poput onih Nenada Raosa (*Što je voda, Knjiga o mičemu*), Joze Vrkića (*Bijela vrana, Divljina naša*), Krešimira Huseinovića (*Računalom do znanja*) i Jasne Horvat (*Alemperkina kazivanja*).

Obratimo li pozornost na vremenski okvir situiranja lemskog diskursa u dječjoj književnosti, vidljivo je da je njegova pojavnost vezana uz suvremenost. Svih petnaestak analiziranih tekstova vezano je uz razdoblje od 1986. do 2009. godine. Navedeni okvir kompatibilan je s književnopovijesnim silnicama postmodernizma, a neraskidivu vezu s postmodernističkim intencijama ti tekstovi podražavaju i u svim bitnim poetičkim odrednicama. Gotovo da bi se moglo reći kako su upravo ti lemski diskursi ogledni i najintenzivniji primjeri postmodernizma u dječjoj književnosti, tj. da predstavljaju više-manje sva karakteristična obilježja i strategije postmodernističkih poetika – oslanjanje na teorijske diskurse (npr. znanosti i filozofije) (usp. Butler, 2007), shvaćanje žanrovskih konvencija kao predmeta igre te osporavanje niza tradicionalno potvrđenih pristupa, kao što su autonomija, automat, jedinstvo, sustav, univerzalnost, centar, kontinuitet, homogenost ili po-

rijeklo (usp. Hutcheon, 1988). U takvim tekstovima i znanost, i filozofija, i narodna predaja pretendiraju biti receptirane kao književnost, a dječji tekstovi odustaju od težnje priopćavanja jedinstvene istine kojoj su težili tijekom ranijih razdoblja. S obzirom na svoju fragmentarnu lemsku strukturu, takvi diskursi ukidaju ili barem dovode u pitanje modus linearnog čitanja, prebacujući težište procesa semantizacije diskursa s autora na čitatelja. Takvim, često višestruko hibridnim, strukturama (možda je najbolji primjer Raosova *Knjiga o ničemu*) ponekad se približavaju principima funkcioniranja različitih vrsta internetskog i multimedijskog diskursa kao specifičnih vrsta hipertekstova koji umjesto tradicionalnog jednosmjernog čitanja nude mogućnost viševrsnih pristupa. Hipertekst obično podrazumijeva *istovremeno postojanje različitih informacija, od uobičajenih referenci i literature, preko geografskih mapa, ilustracija, do veza sa drugim ostvarenjima u okviru istoga opusa ili u odnosu na druge pisce i periode itd.*“ (Popović, 2010: 265). Sve navedeno – od eksplicitnog navođenja literature, preko intertekstualnih poveznica do interpoliranja fotografija i ilustracija vidljivo je kod lemskih diskursa, čime se oni, u primjerima radikalnijeg odmaka od konvencija tradicionalnog dječjeg diskursa, ponekad pretvaraju i u primjere eksperimentalnih proza (usp. <http://cazwilliams.blogspot.com/2010/08/mt-anderson-literary-experiment-in.html>; Šuvaković, 2005: 161). Osnovna karakteristika tzv. eksperimentalne književnosti jest težnja inovativnom, projektnom pristupu, kršenje ustaljenih načina prezentacije (usp. Popović, 2010: 171; Baldick, 2001: 90; Lodge, 1992: 105) u svrhu iznalaženja onih iskaznih modela koji bi omogućavali *proširivanje, transformiranje i pronalaženje novih postupaka, materijala i medija realizacije umjetničkog rada* (Šuvaković, 2005: 161). Eksperimentalnost lemske književnosti, kao što je vidljivo iz pojedinačnih analiza, očituje se prije svega u njihovoj fragmentarnoj, no najčešće mrežno organiziranoj strukturi. U knjigama Nenada Raosa, Joze Vrkića, u knjizi *Računalom do znanja* Krešimira Huseinovića ili u *Alemparkinim kazivanjima* Jasne Horvat – dakle, u onima *dvostruke lematizacije* – cijeli diskurs, i onaj glavni i onaj popratni, funkcionira na principu mreže u kojoj svaki iskazni fragment, iako zadržava svoju tematsko-formalnu zaokruženost i samodostatnost, biva presudan za funkcioniranje tekstnog sustava u cjelini, i to kako na njegovoj semantičkoj tako i na strukturalnoj razini. Upravo obilježjem mrežne organizacije takvi lemski diskursi podražavaju princip ustrojstva i funkcioniranja tzv. mentalnih leksikona, shvatimo li potonje kao paradigmatički organiziranu bazu visokostrukturiranih podataka (Erdeljac, 2009: 12). Konceptija mentalnih leksikona, naime, jedna je od presudnih istraživačkih točaka psiholingvistike u nastojanjima da se opišu mehanizmi proizvodnje, razumijevanja, usvajanja i uporabe jezika, osobito u dječjoj dobi. Iako suvremena lingvistika predlaže više različitih modela kojima je moguće opisati način funkcioniranja mentalnih leksikona, od kojih su temeljni *hijerarhijski mrežni model* i *model širenja aktivacije* (Erdeljac, 2009: 23-24), zajednička tim modelima jest konceptija mentalnog leksikona

¹⁰ Razlika između ova dva modela je u tome što prvi model predlaže hijerarhijski organiziranu bazu govajućim oblikom strukturu, ali k tome povezanim čvo-

kao mreže različitih, međusobno povezanih koncepata¹⁰. Veza između specijaliziranih rječnika i mentalnih leksikona otprije je uočena, s obzirom da su *natuknice [su] u načelu riječi u svojem osnovnom obliku, ono što lingvisti nazivaju leksemima, a kognitivni psiholozi te sve češće i leksikolozi, lemama (Levati 1989) (Erdeljac, 2009: 36)*. S obzirom da su tekstovi koje smo proučavali u ovom radu bitno određeni svojom lemskom strukturom, moguće je povući analogiju između (dječje) lemske proze i mentalnih leksikona. Naime, ne samo da je riječ o tekstovima koji su, kao što se pokazalo, često namijenjeni dječjem ili tinejdžerskom recipijentu, kod kojega je kognitivni proces formiranja mentalnih leksikona još uvijek vrlo intenzivan, već je riječ o tekstovima koji samim svojim ustrojstvom često podražavaju upravo one modele mrežnog strukturiranja po kojima funkcioniraju mentalni leksikoni. Jedan od glavnih principa za koje možemo reći da u skladu s načelima kognitivne ekonomije rukovode organizacijom mentalnih leksikona jest istodobna dostupnost njegovih različitih dimenzija (Erdeljac, 2009: 27). Upravo navedeno svojstvo, svojstvo simultane dostupnosti fragmentarnih sadržaja čija se recepcija ne mora uvijek nužno odvijati linearno, glavno je obilježje eksperimentalnih lemskih diskursa kakvi su neki od onih koje smo proučavali u ovom radu. Moguće je stoga zaključiti da su upravo takvi lemski diskursi, osobito oni eksperimentalno organizirani, prostor gdje se ogleda odnos između jezične uporabe i jezične strukture, što je svojstvo koje su mentalnim leksikonima pridavali pojedini istraživači, osobito Tamariz-Marte Mirelis (usp. Erdeljac, 2009: 42). Drugim riječima, riječ je o inovativnim i iznimno zanimljivim diskursima koji s jedne strane, s gledišta svojih implicitnih recipijenata, daju doprinos u procesu izgradnje mentalnih leksikona čiji se pojmovi odnose na različita područja ljudskoga djelovanja, dok s druge strane svojom strukturom i organizacijom često i sami funkcioniraju po principima mentalnog leksikona, u okviru specifičnog književno-znanstvenog habitusa na koji se referencijski odnose. Nesumnjivo je stoga da će daljnja proučavanja obaju navedenih aspekata dječjih lemskih diskursa voditi do važnih interdisciplinarno usmjerenih spoznaja od kojih može profitirati ne samo suvremena književna teorija već i psiholingvistika.

¹⁰ Razlika između *hijerarhijskog mrežnog modela* i *modela širenja aktivacije* jest u tome što prvi model sagledava mentalni leksikon kao mrežu stupnjevito, hijerarhijski organiziranih koncepata koji su predstavljeni taksonomski i s pripisanim odgovarajućim obilježjima, dok drugi model sagledava mentalni leksikon kao mrežnu strukturu, ali koja nije strogo hijerarhijski organizirana već je riječ o međusobno povezanim čvorovima čije su 'udaljenosti' određene strukturalnim karakteristikama.

CHILDREN'S LEMMA PROSE

The paper sheds light on distinctive children's literary discourses characterized by the instruments and methodology typical for lexicographic texts: dictionaries, encyclopedias and lexicons. These are the texts which, in accordance with those from non-children's literature (especially that of the contemporary period), present hybrid qualities by combining literary and scientific themes, motifs, narrative procedures and metatextual tools. Starting from the premise on the existence of the so-called lemma discourses in adult literature, similar procedures are noted and elucidated in more detail in children's literature as well. Through analytical reading the application of characteristic lexicographic techniques and procedures in literature for young and the youngest readers are analysed - first of all the procedure of the so-called lemma process of the text. These non-typical procedures of linguistic presentation, which find their primary genesis and application in lexicography, bring the text to a kind of lemma structure, which can primarily be found in lexicons, dictionaries and textbooks added by the author to the main part of the (literary) text. Although the existence of such discourses can be traced from the beginning of children's literature to the present day, more recently there has been not only an increase in them, but also a theoretical framework for their interpretation. This occurrence can be explained in two ways - by the global literary powers of postmodern character typical for the time we live in, on the one hand, and, on the other hand, by the specificities of child recipients. The latter aspect particularly, the one based on psycholinguistic particularities of term adaptation and formation, the so-called mental lexicons (word network) at children's age, seems critical for numerous examples of these interesting literary-lexicographic children's proeses.

Key words: children's literature, lexicography, lemma, lemma process, mental lexicon.

LITERATURA I IZVORI

- Allen, Judy, 2007, *Enciklopedija fantastičnih bića*, Profil, Zagreb.
 Bajuk Pecotić, Lidija, 1999, *Kneja*, Mozaik knjiga, Zagreb.
 Baldick, Chris, 2001, *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*, Oxford University Press, New York.
 Balog, Zvonimir, 1986, *Bonton. Kako da postanem klip-ica u 100 lekcija*, Mladost, Zagreb.
 Balog, Zvonimir, 1990, *Sto najzanimanja. Što ću biti kad odrastem*, Mladost, Zagreb.
 Bekavac, Božo, 2001, *Primjena računalnojezičkih alata na hrvatske korpuse* (Magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska); na: http://www.hnk.ffzg.hr/bb/magisterij/bb_magisterij.pdf.
 Bilosnić, Tomislav, Marijan, 2004, *Pustolovine morskog konjica*, Naklada Bošković, Split.
 Butler, Christopher, 2007, *Postmodernizam*, Šahinpašić, Sarajevo.
 Dragun, Dragica, 2007, *Mitsko naslijeđe u djelima Jasne Horvat*, u: *Zlatni danci 8 - Mitovi i legende*, A. Pintarić (ur.), Filozofski fakultet, Osijek, str. 245-259.

Erdeljac, Vlasta
 Hartman, R. R.
 Taylor
 Simulta
 Horvat, Jasna, 2
 Horvat, Jasna, 2
 Hrvatski jezični
 Huseinović, K
 Hutcheon, Lin
 Routledge
 Klobučar Srbić
 Studia le
 Kos-Lajtman, A
 Approac
 Akbarov
 21-30.
 Kos-Lajtman, A
 kao inte
 književn
 (ur.), Uč
 i sustavn
 Lodge, David, 1
 Penguin
 Marijanović, Sta
 Marijanović, Sta
 Marjanić, Suz
 animalis
 folkloris
 Mihanović-Salo
 knjizi H
 6.
 Mlinarec, Robe
 hrvatska
 Popović, Tanja,
 Prica, Ines, 20
 umjetnos
 Raos, Nenad, 19
 Raos, Nenad, 19
 Šuvaković, Mišk
 Vrkić, Jozo, 200
 Vrkić, Jozo, 200
 Williams, Caz, 2
 na:
 experime
 Žižek, Slavoj, 20

- Erdeljac, Vlasta, 2009, *Mentalni leksikon*, Ibis, Zagreb.
- Hartman, R. R. K. and James, Gregory, 2002, *Dictionary of Lexicography* (2nd ed.), Taylor & Francis e-Library (First published 1998 by Routledge, London. Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge).
- Horvat, Jasna, 2009, *Krijesnici*, Algoritam, Zagreb.
- Horvat, Jasna, 2005, *Alemperkina kazivanja*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- Hrvatski jezični portal, 2007, *Lema*, na: <http://hjp.srce.hr>.
- Huseinović, Krešimir, 2005, *Računalom do znanja*, Kašmir promet, Zagreb.
- Hutcheon, Linda, 1988, *A poetics of postmodernism: history, theory, fiction*, Routledge, New York, London.
- Klobučar Srbić, Iva, 2008, *Obol korpusne lingvistike suvremenoj leksikografiji*, u: *Studia lexicographica*, 2 (3), str. 39–51.
- Kos-Lajtman, Andrijana; Horvat, Jasna, 2012, *Paradigma lemske proze*, u: *Approaches and Methods in Second and Foreign Language Teaching*, A. Akbarov and V. Cook (ed.), International Burch University, Sarajevo, str. 21-30.
- Kos-Lajtman, Andrijana; Hranjec, Stjepan, 2012, *Staroslavenska mitološka baština kao intertekst u hrvatskoj dječjoj prozi*, u: *Redefiniranje tradicije: dječja književnost, suvremena komunikacija, jezici i dijete*, A. Bežen i B. Majhut (ur.), Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Europski centar za napredna i sustavna istraživanja, Zagreb, str. 133-153.
- Lodge, David, 1992, *The Art of Fiction: Illustrated from Classic and Modern Texts*, Penguin Books, London.
- Marijanović, Stanislav, 2008, *Enciklopedija čudovišta*, Sipar, Zagreb.
- Marijanović, Stanislav, 2009, *Enciklopedija čovjeka*, Sipar, Zagreb.
- Marjanić, Suzana, 2006, *Književni svjetovi s etnološkom, ekološkom i animalističkom nišom*, u: *Narodna umjetnost*, 43/2, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, str. 163-186.
- Mihanović-Salopek, Hrvojkica, 2005, *U svijetu starohrvatske mitologije*, predgovor u knjizi Horvat, Jasna, *Alemperkina kazivanja*, Naklada Ljevak, Zagreb., str. 5-6.
- Mlinarec, Robert; Bjelčić, Ratko; Bakarić, Vladimir, 2008, *Moji grafiti*, Matica hrvatska Ogranak Vinkovci, Vinkovci.
- Popović, Tanja, 2010, *Rečnik književnih termina*, Logos Art, Beograd.
- Prica, Ines, 2000, „Vuni je kmica kaj bi na nju lojtre naslonil“, u: *Narodna umjetnost*, 37/2, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, str. 201-243.
- Raos, Nenad, 1996, *Što je voda*, Konzor, Zagreb.
- Raos, Nenad, 1997, *Knjiga o ničemu*, Konzor, Zagreb.
- Šuvaković, Miško, 2005, *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horetzky, Zagreb.
- Vrkić, Jozo, 2006, *Bijela vrana*, vlastita naklada, Zagreb.
- Vrkić, Jozo, 2007, *Divljina naša*, vlastita naklada, Zagreb.
- Williams, Caz, 2010, *M. T. Anderson – Literary Experiment in Books for Children*, na: <http://cazwilliams.blogspot.com/2010/08/mt-anderson-literary-experiment-in.html>
- Žižek, Slavoj, 2002, *Sublimni objekt ideologije*, Arkzin, Zagreb.